

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра психології і туризму

КУРСОВА РОБОТА з психології

на тему: «Психологічний аналіз агресії в підлітковому віці»

Студентки III курсу групи Соа 13-20
Педагогічного факультету романо-
германської та української філології
Спеціальності 014 Середня освіта
Цап Валерії Іванівни

Науковий керівник : дійсний член НАПН
України, доктор психологічних наук ,
професор і завідувач кафедри
психології і туризму
Бондаренко О.Ф.

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії:

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

КИЇВ 2023

Зміст

Вступ

Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСІЇ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

1.1 Агресія у контексті дослідження психології

1.2 Психологічні особливості агресії та її прояви у підлітковому віці

1.3 Основні фактори агресивної поведінки у підлітків

Висновок до першого розділу

Розділ 2 СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ АБО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

2.1 Практичні рекомендації щодо запобігання агресивної поведінки підлітків

2.2 Способи подолання агресивної поведінки підлітків

Висновок до другого розділу

Висновки

Список використаних джерел

Резюме

ВСТУП

У сучасному суспільстві існує величезна кількість людей з девіантною поведінкою, що виявляються в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм і ін.). У крайніх формах стали виявлятися жорстокість і агресивність. У порівнянні з недавнім минулим, зросло число тяжких злочинів, крім того, можна зафіксувати збільшення конфліктів і фактів агресивної поведінки людей.

Суспільно небезпечні наслідки багатьох проявів агресивності, привертаючи до себе особливу увагу, наповнили ці терміни лише негативним змістом і призвели до позначення соціальної схвалюваної (просоціальної) агресії такими висловлюваннями як “спортивна злість,, “ненависть до ворога” тощо.

Агресія як деструктивний компонент людської активності є необхідною в творчій діяльності, без неї неможливий прогресивний розвиток суспільства й особистості. Потреби індивідуального розвитку і суспільної практики формують у людей здатність до усунення і руйнування перешкод, до фізичного і психологічного подолання того, що протидіє досягненню поставлених цілей.

Актуальність даного дослідження визначається важливістю, яку має для сучасного українського суспільства проблема формування адекватної самооцінки підлітків , складністю психологічної ситуації, в якій вона реалізується.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка підлітків як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження – особливості корекції, контролю та управління агресією.

Метою роботи є аналіз психологічних особливостей проявів агресивності.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз існуючих підходів до вивчення проблеми агресивності у вітчизняній та зарубіжній психології.
2. Обґрунтувати основні причини та особливості виникнення агресії.
3. Розглянути агресію як інстинктивну поведінку та як прояв спонукання.
4. Проаналізувати психологічну корекцію агресії.

В ході виконання зазначених завдань роботи застосовувався комплекс **методів дослідження**: аналіз і синтез, вивчення термінологічної бази дослідження, порівняння та узагальнення;

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСІЇ ПІДЛІТКІВ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1 Агресія в контексті дослідження психології

Р. Берон і Д. Річардсон визначають агресію як «будь-яку форму поведінки, націленої на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного звернення» [9].

Агресивність існує у двох формах: ситуативна та особистісна, стійка та нестійка. Ситуативна агресія проявляється непостійно, в одиничних випадках, залежно від ситуації. Особистісна агресивність проявляється у людини завжди, це риса поведінки, яка має не епізодичний характер.

У більшій мірі агресія виникає як реакція суб'єкта на подразнення та супроводжується агресією, гнівом та ненавистю. Вона є експресивною (характеризується проявом почуттів та емоцій); ворожа агресія, що проявляється у цілеспрямованому бажанні та намірі заподіяти шкоду іншим; інструментальною – де мета суб'єкта нейтральна, а агресія використовується як її досягнення. Найпоширенішими причинами агресивності є умови сімейного життя, конфлікти та порушення емоційних зв'язків між людьми.

Витоками агресивності можна назвати темперамент та деякі особливості характеру, такі як рівень тривожності, емоційну чутливість, дратівливість та гнів. Комплексна дія цих показників створює умови для агресивності людини. [2].

За визначенням Є.П. Ільїна, «агресивність – це властивість особистості, яке відбиває схильність до агресивного реагування у разі виникнення фруструючої і конфліктної ситуації. Агресивна дія – це прояв агресії в певній ситуації, епізодично. Якщо ж агресивні дії мають постійний характер, то це сигналізує про агресивну поведінку.» [9].

1.2 Психологічні особливості агресії та її прояви у підлітковому віці

Підлітки часто характеризуються як люди, які мають у собі таку рису як агресію. Підлітки мають проблеми з моральною нестабільністю, страждають від ситуації в країні та від інших проблем суспільства і часто не можуть відшукати необхідні ідеали та цінності. [3].

У підлітків активно розвивається самосвідомість та наявність критики в свою адресу і це виявляється у протиріччях до навколишнього світу та до власного уявлення про себе. Агресія є рисою ,притаманною перехідному віку, яка зумовлена розвитком когнітивних здібностей та змінами змінами гормонального фону.

Підлітки прагнуть проявляти себе дорослими, цікавляться своєю особистістю ,своїми здібностями і можливостей. За відсутності умов реалізації свого потенціалу процес самоствердження може виявлятися у спотворених формах, призводити до несприятливих реакцій та наслідків, до різних девіацій, виникає небезпека вибору агресивної лінії поведінки. Підлітки мають на меті досягти соціальної значущості і знаходять це у компаніях однолітків, де вони можуть проявити свої уміння та навички . продемонструвати свої знання. Агресивну поведінку вони використовують як інструмент для доведення своєї позиції та демонстрації зрілості.

Для хлопчиків є більш характерною прямої агресія, для дівчат — вербальна і це є кроскультурною тенденцією , характерною для підлітків у всьому світі. Як правило, хлопчики-підлітки зазнають агресії у таких міжособистісних відносинах, як навчання, спорт, особиста загроза, ситуація алкогольного сп'яніння. Дівчата емоційніше реагують на психологічне обмеження та критику зовнішній даних чи рис характеру . Їх гнів визначається якістю міжособистісних відносин, у результаті і виникає неконтрольована ситуація.

Проте, як свідчать дослідження, вже у віці 11-12 років як у хлопчиків, так і у дівчаток найбільш вираженою виявляється така форма прояву

агресії, як негативізм. Негативізм - манера поведінки, опір ,зазвичай спрямований проти авторитету,і означає протистояння законам,правилам та ustalеним нормам. Ця поведінка найяскравіше проявляється у підлітків, разом з вербальною агресією. Однак, у хлопців будь які форми агресії виражаються сильні ніж у дівчат незалежно від віку.

1.3 Основні фактори агресивної поведінки у підлітків

На сьогоднішній день проблема агресивності, ворожості та їх проявів у поведінці у підлітків особливо актуальна, що підтверджується великою кількістю досліджень у різних галузях науки та практики. Існує безліч точок зору щодо походження підліткової агресивності. Деякими вченими (Н. М. Платонова та ін.) вона пов'язується з кризовістю протікання самого вікового етапу [3]. Кожен віковий етап є особливим і має різні вимоги до особистості. Часто саме адаптація до вікових вимог викликає агресивну поведінку. Кризові періоди виникають через невірноваженість та пов'язані з негативізмом незадоволеністю своїм становищем. [1]. Таким чином, згідно з цієї точки зору будь-який віковий етап, що супроводжується кризовими проявами, спочатку приховує зростання агресивності. Р. Лоубер та Д. Хей писали, що агресія у підлітків – певною мірою вікова норма; поведінку з наміром заподіяти шкоду іншому демонструють зрідка, багато, або навіть більшість представників цієї вікової групи [3].

Нині вивчення агресивності проводиться у руслі основних традиційних напрямів у психології. Кожна теорія по-своєму трактує природу агресії і намагається пояснити причини її виникнення, проте їх об'єднує прийняття ідеї у тому, що агресивність особистості у тій чи іншій мірі пов'язана з певними стійкими поведінковими схемами , індивідуально-психологічними особливостями. В інстинктивістській психології К. Лоренц, постулюючи біологічне походження агресивності, розкриває риси, які формують інстинктивну поведінку та які впливають на формування

агресивних реакцій. У руслі психоаналітичного напрямку агресивність – це спосіб розрядки внутрішньої напруги, пов'язаного зі статевим потягом чи іншими проблемами, пов'язаними із прагненням отримати задоволення. Разом про те З. Фрейдом наводиться класифікація дитячого розвитку, де на кожному його етапі за певних умов формуються риси особистості, які зберігаються протягом життя людини і можуть мати певні негативні прояви, зокрема посилювати загальну агресивність особистості.

Якщо розглядати логіку теорії соціального навчання, то цілком чітко простежується зв'язок агресії з характерологічними типами особистості. Вивчаючи агресивні прояви людей суспільстві, А. Бандура дійшов висновку, що «люди наділені нейропсихологічними механізмами, щоб забезпечити можливість агресивного поведінки» [5]. Активація даних механізмів залежить від відповідної стимуляції, тому різні форми агресивної поведінки, частота її зовнішнього прояву, обставини, у яких вона виявляє себе, а також об'єкти для нападу визначаються соціальним оточенням, і насамперед сім'єю. Крім того, послідовники теорії соціального навчання відносять до факторів агресії підлітків соціальне середовище зокрема школу, групу однолітків та друзів, а також засоби масової інформації. Значення останнього джерела у світі займає далеко ще не останнє місце.

Проблеми в суспільстві мають негативний вплив на психіку підлітків, спричиняючи насильство, роздратування, жорстокість та тривожність. Рівень злочинності серед підлітків набагато збільшився. З'являються нові види девіантної поведінки, спричиненні комбінацією несприятливих сімейних, біологічних, психологічних, та інших соціально-психологічних факторів. Характерним їм стає порушення емоційних відносин із оточуючими людьми. Підлітки схиляються до авторитетної думки однолітків і таким чином формують ненадійні цінності. Коло спілкування

та спосіб життя формують підстави для виникнення та агресивної поведінки [8].

У підлітків агресія може виникати також через нестачу життєвого досвіду. Підлітки копіюють поведінку дорослих, передчасно дорослішають, що провокує недоліки поведінки: грубість, нестриманість, забіякуватість, зарозумілість, негативне ставлення до навчання, конфлікти з оточуючими. Дорослість підлітка необхідно відзначати, вказуючи на його відповідальність за себе та свою діяльність, вчити розрізняти справжню та хибну красу людини, виховувати несприйнятливості до негативного вчинку, колективізм, попереджати егоїстичність, формуючи адекватну самооцінку. Вивчення взаємозв'язку форм агресії та розвитку особистості дає можливість прогнозувати можливі відхилення в особистісному розвитку підлітків, що суттєво вплине на формування життєвої позиції та можливість самореалізації. Аналізуючи основні причини виникнення агресивної поведінки, можна виділити такі соціально-психологічні фактори, які є вихідними у виникненні агресії у підлітків : мікро-соціальні фактори (сім'я) , мезо-соціальні фактори (соціум), макро-соціальні фактори (країна, суспільство, держава) та , персональні особливості підлітка . [8]

Серед особливостей, властивих підлітку, відзначається почуття зрілості (реакцію емансипації). Реакція емансипації зазвичай призводить до непереносимості критики з боку, поганої адаптації до існуючих порядків, інколи ж і гіпертрофованого формування особистості взагалі. Почуття дорослості спричиняє зацікавленість до внутрішнього світу та сприяє поглибленню самопізнання. Воно характеризується здатністю ставитися усвідомлено до своїх переживань, потреб, думок та здібностей. У підлітків суб'єктивний образ «Я» складається, переважно, з думки оточуючих. Обов'язковим компонентом самопізнання є самооцінка. Часто вона неадекватна: або завищена, або занижена.

Існує інформативний взаємозв'язок між віковими особливостями розвитку особистості та характером агресивних реакцій. Якщо брати до уваги, що агресія є однією з форм підліткової активності, то для вирішення проблеми розвитку особистості агресивні реакції є одним із способів самоствердження та самореалізації. Спілкуючись із оточуючими, підліток обирає прийнятні способи вирішення проблеми соціально-психологічної адаптації. Для цього агресивні реакції не завжди є прийнятними, що веде до дисбалансу адаптації та, як наслідок, затримки психічного розвитку особистості.

Висновок до 1 розділу

Агресія- це будь-яка форма поведінки, яка націлена на заподіяння шкоди іншій живій істоті. Вона виникає як реакція суб'єкта на подразнення та супроводжується агресією, гнівом та ненавистю. Ця риса притаманна перехідному віку та зумовлена розвитком когнітивних здібностей та змінами змінами гормонального фону.

За відсутності умов реалізації свого потенціалу процес самоствердження у підлітків може виявлятися у спотворених формах, призводити до несприятливих реакцій та наслідків, до різних девіацій, виникає небезпека вибору агресивної лінії поведінки. Різні форми агресивної поведінки, частота її зовнішнього прояву, обставини, у яких вона виявляє себе, а також об'єкти для нападу визначаються соціальним оточенням, і насамперед сім'єю. Крім того, послідовники теорії соціального навчання відносять до факторів агресії підлітків соціальне середовище зокрема школу, групу однолітків та друзів, а також засоби масової інформації.

РОЗДІЛ 2 СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ АБО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

2.1 Практичні рекомендації щодо запобігання агресивної поведінки підлітків

Задля розширення соціальних навичок підлітків, страждаючих на агресією була створена програма корекції агресивної поведінки .

Цілі даної програми:

- виправлення образ на психологічному рівні
- встановлення почуття довіри у внутрішньогрупових відносинах;
- Пошук соціально-прийнятних способів взаємодії з навколишнім світом та вміння задовольнити власні потреби.

Завдання програми:

- Навчитись реагувати на негативні емоції;
- Освоїти прийоми контролю емоційного стану;
- Сформувати адекватну самооцінку;
- Навчити способам стримування негативних імпульсів;
- Сформувати правильну та позитивну моральну позицію, задля відкриття життєвих перспектив та планування майбутнього.

Для виправлення агресії у підлітків застосовуються принципи когнітивного, структурного, та особистісно – орієнтованого підходів [1].

Принципи роботи :

- Відповідальність. Дії психолога та результати роботи не мають негативно впливати на дітей.

- Конфіденційність. Психологу заборонено розголошувати інформацію ,отриману в ході роботи . Підлітки мають брати участь добровільно і бути проінформованими про всі деталі .

- Гуманізм. Психолог має поважати , гарно ставитися до підлітка та виключити примус.

Методи:

У роботі використовуються:

– дискусія, обговорення;

– робота у парах;

- рисунок;

- психологічна гра;

- робота у малих групах;

- візуалізація;

- інтерактивні ігри.

Частота занять – один раз на тиждень. Тривалість – 1 год.

Категорія: підлітки 13-15 років. Кількість учасників: 15 осіб.

Для забезпечення занять необхідні: папір, олівці, крейда, ножиці, гуаш, клей, фломастери, м'ячі, м'які іграшки.

Структура занять включає обов'язковий ритуал привітання, розминку та основну вправу.

ЗАНЯТТЯ «Тісний контакт».

Матеріали: ватман та фломастери для вправи «Загальний малюнок».

Ритуал привітання.

Ведучий пропонує дітям зайняти на розставлених навколо стільцях.

Ритуал привітання виробляється всією групою. Можна запропонувати вітати один одного, передаючи привітання потиском руки по колу.

На першому занятті обговорюється обряд прощання. Зазвичай ритуал прощання подібний до ритуалу привітання: «поки що» передається потиском руки по колу.

Вправа «Слон, кенгуру, пальма, мавпа»

Мета: розвиток уваги, зняття емоційного напруження, згуртування колективу.

Усі учасники стоять у колі. В центрі ведучий, він вказує на когось з кола і говорить якщо СЛОН, то учасник показує хобот, а поруч ліворуч і праворуч руками зображують «слону» вуха. Якщо ведучий каже КЕНГУРУ, то той учасник на кого показали, показує живіт, руками з'єднавши їх перед собою, утворюючи кільце, а ті, що стоять поруч, заглядають йому в живіт і вимовляють «Ого». Якщо ведучий називає мавпу, то учасник кричить і підстрибує, як мавпа і праворуч і зліва учасники роблять це саме. І якщо каже ПАЛЬМА, то той на кого показали, піднімає руки вгору, імітуючи листя пальми, а поруч, що стоїть, теж показують листя, піднімаючи руки вгору. Якщо хтось із кола помилився у рухах чи забув показати, він стає провідним.

Вправа «А я – не гальмо».

Ціль: виплеск негативних емоцій, зняття агресії.

Учасники стоять у колі, розраховуються на 1,2,3,4,5,6,7,8,9...по порядку. Запам'ятовують свій номер. Потім у коло встає один із учасників і називає два числа, наприклад, 3 і 15. Ті, підлітки, чиї це номери міняються місцями, і той, хто стоїть у колі, намагається теж стати на місце одного з номерів 3 або 15. Хто не встиг, залишається в колі і каже: А я – не гальмо! Усі учасники: А ми – помітили! Потім він називає два номери і так продовжується гра.

Як відчували себе під час гри? Як відчуття тих, хто стояв у колі?

Вправа "Негативні образи".

Мета: вивчення мотивів своєї агресивної поведінки, вираження негативних емоцій через вербалізацію почуттів. Психолог: «Кожен із вас часто бачить наслідки своєї агресії, але не завжди розуміє, тобто не може пояснити причини, що її викликали. Наші справжні мотиви чи наміри часто ховаються від нас. Коли ви знайдете причину вашої агресії, визначте мету, якою вона служить, ви нарешті навчитесь розуміти її природу. Наразі ми спробуємо розібратися у цій проблемі.

Розбийтеся на пари і сядьте один навпроти одного.

Спробуйте подумки повернутись до галереї «негативних» образів. Ви можете звертатися до будь-якого персонажа. Визначте, що не подобається в цій людині, і проговоріть вголос вашому партнеру навпаки, ніби він і є та сама людина.

Отже, перед вами людина, яка вас дратує, на яку ви злі й ображені. Починайте фразу зі слів «У цій людині мені не подобається ... те й те й закінчуйте на свій розсуд, словами «і тому я злюсь на нього», «і тому мені хочеться лаяти його», «і тому мені хочеться вдарити його» і т.д. Після того, як скажете фразу, передайте слово партнеру, потім він вам, і так вимовляємо фрази по черзі».

Після завершення вправи обговорюються труднощі у його виконанні: свої почуття, чи легко було знайти те, що викликає гнів та агресію. Потім група ділиться почуттями, що виникли у процесі вправи.

Вправа «Задоволений – сердитий».

Мета: дати підліткам можливість зрозуміти, що вони можуть грати свої емоції, а значить і контролювати їх.

Учасники сидять у спільному колі. Ведучий дає інструкцію: «Заплющ очі і задумайся про те, що ти робиш, коли ти задоволений, і що ти робиш, коли ти сердитий. Спочатку уяви собі, що ти задоволений. Що ти робиш? Де ти знаходишся при цьому? Хто знаходиться поряд із тобою?»

Як ти відчуваєшся у таких випадках? Де у своєму тілі відчуваєш, що ти задоволений?

Тепер уяви собі, що ти розсерджений. Що ти робиш? Де ти знаходишся? Хто поруч з тобою? Де у своєму тілі ти відчуваєш, що ти розсерджений?

Тепер подумай, в якому стані ти часто буваєш. Вибери зараз одне з почуттів - те, що ти відчуваєш частіше. Тепер заплющи очі. Почни ходити по кімнаті і висловлюй те почуття, в якому ти перебуваєш усіма можливими способами. Дихай гнівно чи досить, рухайся відповідно до цього настрою, видавай якісь звуки, відповідай цьому почуттю. А зараз, будь ласка, замри в тиші і повільно перетворюйся на протилежне почуття. Якщо ти був сердитий, то стань задоволеним. Тепер поведься подібно до нового почуття. Зверніть увагу на те, що змінюється у твоєму тілі при зміні почуття. Може, це подих, може щось відбувається з очима.

Знову зупинись і замри в тиші. Тепер поведься так, як тобі заманеться, подумай, як би ти назвав це почуття. Тепер повільно зупиняйся, відкривай очі та сідай у коло».

Аналіз вправи:

Яке почуття було тобі складніше? Як відбувалася зміна одного почуття іншим?

Яке почуття тобі сподобалося більше і що тобі сподобалося в ньому?

Тобі вдалося змінити свої почуття? Вправа "Загальний малюнок".

Мета: згуртувати групу, довірчі стосунки.

Група домовляється про тематику загального малюнка. Всі учасники групи заплющують очі і по черзі малюють на ватмані, стільки предметів на тему, що домовилася, скільки вони вважають за потрібне. Хто намалював, можуть розплющувати очі, але нічого говорити іншим учасникам не можна до закінчення вправи. Наприкінці вигадується назва малюнка.

Рефлексія: Як було працювати у групі? Що заважало? Що сподобалося, що не сподобалося?

Ритуал прощання. Зазвичай ритуал прощання подібний до ритуалу привітання: «поки що» передається потиском руки по колу.

Необхідно відзначити, що ефективність корекційної програми забезпечується лише при створенні відповідних соціально-педагогічних та психологічних умов та комплексному підході батьки-педагоги-учні; реалізацією принципу добровільності, прийняття та підтримки, створенням атмосфери психологічної безпеки.

Таким чином, можна сформулювати необхідні рекомендації щодо найефективнішої реалізації комплексної корекційної програми:

- робота з корекції агресивної поведінки дітей підліткового віку повинна вестися комплексно, враховуючи три основні напрямки - роботу з батьками, роботу з вчителями (з профілактики та попередження агресивної поведінки підлітків), роботу з дітьми з неодмінним урахуванням індивідуальних та вікових особливостей;

- робота з батьками має бути спрямована на подолання стереотипів, уміння знаходити причини виникнення агресивної поведінки їхніх дітей, вироблення оптимальної тактики поведінки з агресивними дітьми;

- одним з елементів у системі роботи з ефективною корекції агресивної поведінки дітей підліткового віку є тренінг конструктивної поведінки, який повинен включати в себе вправи, спрямовані на: знайомство з проблемою агресивності; розвиток у підлітків методів конструктивної поведінки, роботу з емпатією, увагою; розвиток уміння висловлювати свої почуття; розвиток позитивного ставлення себе; розвиток відповідальності за вчинки тощо.

2.2 Способи подолання агресивної поведінки підлітків

Вирішення проблеми корекції агресивної поведінки в підлітковому середовищі є на сьогоднішній день важливим теоретичним і суспільним завданням, оскільки світова спільнота відносить проблему агресії до глобальних проблем людства. З цих позицій важливою є розробка загально методологічних підходів до її вирішення, які значною мірою визначаються парадигмами гуманітарних наук, зокрема науки психології. Представлена психолого-педагогічна програма розрахована на девіантних підлітків зі схильністю до агресивної поведінки.

Основною стратегічною метою програми є організація корекційно-розвивального простору, що забезпечує зниження агресивності до навколишнього світу і суспільства, а також створення в рамках соціально-психологічного простору єдиної системи, що саморозвивається, що дозволяє подолати агресивну поведінку девіантних підлітків. Пропонована програма має також локальні цілі: адаптувати учасників до життя в соціумі (в освітній установі як у мікросоціумі), допомогти у вирішенні внутрішніх конфліктів, навчити звертатися за допомогою, сформувати навичку адаптації до змінних умов, орієнтувати на соціально прийнятні форми активності, стимулювати особистісне зростання і саморозвиток, мотивувати досягнення успіху у діяльності.

Предметом корекції у програмі не так власне агресивне поведінка, скільки мотиваційний, емоційний, вольовий і моральний компоненти саморегуляції. Тому прийоми корекційно-психологічного впливу спрямовані на навчання підлітків прямої відмові від звичних способів агресивного реагування, навчання оцінці соціальних ситуацій, підкріплення поведінки, що відхиляється, і формування більш адаптивних поведінкових патернів, посилення і розширення продуктивних поведінкових реакцій [5].

Використовувані в прийомах техніки: рольове програвання життєвих ситуацій, психологічні вправи, що коригують, психотехнічні вправи, дискусії, проективне малювання.

Для реалізації розробленої програми будуть потрібні різні види ресурсів:

- кадрові, інтелектуальні ресурси: наявність необхідних фахівців, а також необхідний рівень знань щодо корекції агресивної поведінки девіантних підлітків.

- Матеріальні ресурси: наявність приміщень, обладнання, технічних засобів, канцелярського приладдя і т.д.

- Фінансові ресурси: власні та залучені кошти.

- Професійні ресурси: рівень знань у галузі психолого-педагогічної корекції, вікової психології.

- Правові ресурси: нормативно-правові документи, локальні акти школи.

- Організаційні ресурси: наявність бази, де буде реалізовано програму.

- Управлінські ресурси: наявність команди, яка готова реалізовувати програму виховання самостійності.

- Морально-вольові ресурси: готовність педагогів та підлітків до участі у програмі.

- Інформаційні ресурси: наявність систем пошуку регулярної інформації, бази даних та ін.

- Технологічні ресурси: необхідні реалізації програми педагогічні, соціальні, ігрові, тренінгові технології.

Навчання підлітків конструктивним поведінковим реакціям у проблемній ситуації, зняття деструктивних елементів у поведінці відбувається через використання тренінгових вправ.

Комплекс вправ носить назву «На стежці довіри» і включає такі тренінгові вправи як «Посидіти», «Номерки», «Зіпсований телефон», «Лабіринт», «Мотузка», "Коробки", "Зоопарк", "Стежина і клич" [2].

Навчання підлітків технікам і методам управління власним гнівом, розвиток контролю за деструктивними емоціями відбувалося на заняттях мотузкового курсу. Мотузковий курс є досить поширеною технікою, заснованою на рольовому програнні життєвих ситуацій. У ході вирішення ситуацій підлітки вчаться володіти собою, мислити конструктивно, приймати обдумані та зважені рішення, контролювати свої емоції.

Навчання підлітків відреагування (виразу) свого гніву прийнятними способами, безпечними для себе та оточуючих, а також відреагування негативних ситуацій в цілому здійснювалося за допомогою терапії творчого самовираження та через корекційні тренінги. Існує цілий пласт методик, заснованих на механізмі терапії творчого самовираження. Ось деякі з них [4]:

1) створення творчих творів (оповідань, малюнків, фотографій тощо);

2) творче спілкування з природою (з пошуком себе у природі через співзвуччя з рослинами, тваринним світом, ландшафтами);

3) творче спілкування з культурною спадщиною (пошук співзвучного в літературі, мистецтві тощо);

4) колекціонування;

5) проникливо творче занурення у минуле;

6) ведення щоденникових записів;

7) творчий пошук одухотвореності у повсякденному (незвичайне у звичному можна побачити, відчувати лише пізнаючи звичайне по-своєму, особистісно).

Робота з творчого самовираження будується в такий спосіб. Після прийняття свого «Я» в індивідуальних бесідах, робота починається (за потреби на першому етапі) з повсякденного вивчення літератури, створення творчих творів. Потім робота продовжується у групі творчого самовираження (по 6-8 чол.) де у творчій вітальні відбуваються повідомлення, читання написаних, обговорення прочитаних творів, а також обговорення творчих заходів. В основу цих заходів краще включати продукти творчості членів групи.

Запропоновані прийоми психокорекційної роботи, тренінги та тренінгові вправи, терапія творчого самовираження покликані скоригувати прояви агресивної поведінки девіантних підлітків (фізична, вербальна та непряма агресія), зорієнтувати підлітків на прийняття позитивних конструктивних форм поведінки, навчити регулювати їх.

Висновок до другого розділу

Отож, специфіку ситуації становлення самооцінки сучасних дітей характеризує прагнення до дорослості, зростання самосвідомості, зміна ціннісного ставлення до себе й оточуючих. Характер самооцінки зростаючої людини визначає формування якостей особистості й напрямок лінії поведінки.

Адекватна самооцінка дозволяє підлітку пізнати себе та інших, свої здібності та можливості, формує впевненість та спрямовує активність на різні види діяльності. Дуже важливо вчасно надати підлітку підтримку й допомогу, навчити об'єктивному ставленню до себе та оточуючих. Досвід нашої роботи вказує на можливість вирішення цієї проблеми шляхом організації індивідуальної роботи та участі дітей в тренінгах, які сприяють оволодінню соціально-психологічними знаннями, розвитку самопізнання,

формуванню адекватної самооцінки і, як наслідок, самовдосконаленню особистості.

Висновки

Агресивність – це властивість особистості, яке відбиває схильність до агресивного реагування у разі виникнення фруструючої і конфліктної ситуації. Агресія- це будь-яка форма поведінки, яка націлена на заподіяння шкоди іншій живій істоті. Вона виникає як реакція суб'єкта на подразнення та супроводжується агресією, гнівом та ненавистю. Вона поділяється на експресивну (сила прояву емоцій, почуттів); ворожу агресію, що характеризується цілеспрямованістю, усвідомленим наміром заподіяння шкоди іншим; інструментальну – де мета суб'єкта нейтральна, а агресія використовується як її досягнення.

Агресія це риса , притаманна перехідному віку та зумовлена розвитком когнітивних здібностей та змінами змінами гормонального фону. Агресивну поведінку вони використовують як інструмент для доведення своєї позиції та демонстрації зрілості.

Для хлопчиків є більш характерною прямої агресія, для дівчат — вербальна і це є кроскультурною тенденцією , характерною для підлітків у всьому світі. Як правило, хлопчики-підлітки зазнають агресії у таких міжособистісних відносинах, як навчання, спорт, особиста загроза, ситуація алкогольного сп'яніння. Дівчата емоційніше реагують на психологічне обмеження та критику зовнішній даних чи рис характеру . Їх гнів визначається якістю міжособистісних відносин, у результаті і виникає неконтрольована ситуація.

Проте, як свідчать дослідження, вже у віці 11-12 років як у хлопчиків, так і у дівчаток найбільш вираженою виявляється така форма прояву агресії, як негативізм. Негативізм - манера поведінки, опір , зазвичай

спрямований проти авторитету, і означає протистояння законам, правилам та ustalеним нормам. Ця поведінка найяскравіше проявляється у підлітків, разом з вербальною агресією. Однак, у хлопців будь які форми агресії виражаються сильні ніж у дівчат незалежно від віку.

Різні форми агресивної поведінки, частота її зовнішнього прояву, обставини, у яких вона виявляє себе, а також об'єкти для нападу визначаються соціальним оточенням, і насамперед сім'єю. Крім того, послідовники теорії соціального навчання відносять до факторів агресії підлітків соціальне середовище зокрема школу, групу однолітків та друзів, а також засоби масової інформації. Значення останнього джерела у світі займає далеко ще не останнє місце.

Проблеми в суспільстві мають негативний вплив на психіку підлітків, спричиняючи насильство, роздратування, жорстокість та тривожність.

Програма для виправлення агресивної поведінки для підлітків передбачає встановлення довіри у внутрішньогрупових відносинах, пошук соціально-прийнятних способів задоволення власних потреб та психологічну корекцію образ. Підлітки мають навчитись контролювати свій емоційний стан, вміти справлятися з негативними імпульсами та формувати позитивну моральну позицію.

Список використаної літератури

1. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблеми агресивної поведінки особистості: Навчальний посібник. Чернігів: ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка, 2000. 156 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій: Навч. посібник для студентів гуманіт. факультетів ВНЗ. Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 180 с.
3. Бех І.Д. Вихованець у вирі олюдження. Науково-методичний посібник. Рівне: РДГУ. 2008. 94 с.
4. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
5. Джонсон Девід В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування. К.: КМ Академія, 2003. 288 с.
6. Кондаш О. Хвилювання: страх перед випробуванням К.: Рад. школа, 1981. 170 с.
7. Максименко С. Д. Науково-психологічні основи формування особистості *Рідна школа*. 1991. № 11. С. 27-31.
8. Савчин М. В. Вікова психологія. Навчальний посібник. Дрогобич.: “Відродження”, 2001– 287 с.
9. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки. К.: Україна. Віта, 1996. 130 с.

В поданій роботі досліджено поняття “агресія” , її загальне поняття та прояви . Проаналізовано її наявність у підлітків та психологічні особливості агресії. Розкрито її форми , причини виникнення , способи коригування та практичні поради з її подолання .

Ключові слова: агресія, підлітковий вік, агресивна поведінка підлітків, профілактика

Resume

The presented work examines the concept of "aggression" , its general description and manifestations . Its presence in adolescents and psychological features of aggression are analyzed. Its forms, causes, methods of correction and practical advice on overcoming it are revealed.

Key words: aggression, adolescence, aggressive behavior of teenagers, prevention.

